РЕЦЕНЗІЯ

Гудзь Тетяни Павлівни, доктора економічних наук, професора, директора Навчально-наукового центру підготовки кадрів вищої кваліфікації Полтавського університету економіки і торгівлі на дисертацію Рябцева Дмитра Олександровича на тему «Механізм залучення заощаджень домогосподарств в екосистему підприємництва України», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертації

Залучення заощаджень домогосподарств до фінансування підприємництва є важливим завданням економічного відновлення України. Водночас його розв'язання не може зводитися до пошуку способів перерозподілу накопичених населенням коштів. Для домогосподарства заощадження насамперед забезпечують безперервність споживання, виконання зобов'язань і здатність протистояти втраті доходу. Тому економічно виправданою є мобілізація лише тієї частини ресурсу, використання якої не порушує фінансової стійкості його власника. Саме цю суперечність між потребою підприємництва в капіталі та захисною функцією заощаджень покладено в основу дисертації Рябцева Дмитра Олександровича.

Наукова проблема набуває особливої гостроти в умовах воєнної невизначеності, інфляційних і валютних коливань, нерівномірності доходів та обмеженого доступу підприємств до довгострокового фінансування. Наведені автором дані показують, що номінальне розширення депозитної бази супроводжувалося посиленням переваги ліквідності. Отже, накопичення фінансових активів саме по собі не усуває дефіциту підприємницького капіталу. Необхідні інституційні умови, належний розподіл ризику та процедури, які забезпечують узгодження інтересів домогосподарства, посередника й підприємства.

Вважаю обґрунтованим вибір автором екосистемного підходу. Він дає змогу розглядати заощадження у взаємозв'язку з поведінкою їх власників, якістю фінансових інструментів, спроможністю підприємств продуктивно використовувати кошти та відповідальністю інституцій, що організовують їх рух. Тема роботи є актуальною для розвитку економічної науки й має прикладне значення для формування внутрішніх джерел відновлення України.

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами

Дисертацію виконано в межах наукових напрямів Полтавського університету економіки і торгівлі. Її зв'язок із темою «Фінансова система України: проблеми функціонування та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер 0118U004725) реалізовано через систематизацію каналів мобілізації заощаджень і визначення умов їх підприємницького використання. У межах теми «Діджиталізація розрахунків фінансової моделі» (0124U005204) розроблено положення щодо цифрового реєстру, обміну даними та прогнозно-сценарного моніторингу. Тему «Інформація, комунікація та управління знаннями соціально-економічних систем в умовах нової реальності» (0123U103799) розвинуто через обґрунтування інформаційної простежуваності, розкриття ризиків і відповідальності учасників. Особистий внесок здобувача конкретизовано у вступі та довідці університету № 45-15/33 від 28.08.2026 р.

Обґрунтованість наукових положень і достовірність висновків

Мета, об'єкт і предмет дослідження змістовно узгоджені. Завдання охоплюють уточнення економічної природи заощаджень, аналіз каналів їх трансформації, оцінювання поведінкових та інституційних передумов, побудову механізму і визначення ризикових меж його застосування. Така постановка дає змогу послідовно перейти від пояснення джерела ресурсу до обґрунтування умов його продуктивного використання.

Теоретичну основу становить поєднання положень теорій споживання і заощадження, міжчасового вибору, фінансового посередництва, інституційної та поведінкової економіки. Автор не обмежується переліком наукових підходів, а використовує їх для пояснення мотивів збереження ліквідності, ролі довіри, інформаційної асиметрії та відмінностей у здатності домогосподарств приймати ризик. Це посилює економічну аргументацію запропонованого механізму.

Інформаційну базу складають офіційні статистичні й аналітичні матеріали НБУ, Держстату, НКЦПФР, Пенсійного фонду України та міжнародних інституцій. Основний емпіричний період охоплює 2014–2025 рр.; оперативні відомості за 2026 р. використано окремо. У роботі поєднано структурний і порівняльний аналіз, економетричне оцінювання, таксономічний метод, прогнозування та імітаційне моделювання. Достовірність висновків підтримують розкриття припущень, перевірки чутливості й відокремлення фактичних показників від сценарних параметрів.

Позитивно оцінюю стриманість автора в інтерпретації кількісних результатів. Агреговані залежності не подаються як доказ індивідуальних мотивів вкладників; прогнозні обсяги не прирівнюються до гарантованого залучення коштів, а сценарна структура каналів – до готового рішення для масового впровадження. Це дозволяє правильно визначити доказові межі роботи. Водночас перехід від агрегованого аналізу до індивідуального резервного фільтра потребує подальшої емпіричної конкретизації, на чому зупинюся в зауваженнях.

Оцінка структури та основного змісту роботи

Дисертація має послідовну побудову та містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. За відомостями вступу загальний обсяг становить 261 сторінку, основний текст – 219 сторінок; матеріал структуровано у дванадцять підрозділів. Список використаних джерел налічує 174 найменування.

У першому розділі досліджено економічну природу заощаджень і передумови їх перетворення на джерело інвестицій. Змістовно важливим є розмежування заощадження як потоку, накопичених активів як запасу та ресурсу, придатного для підприємницького інвестування. Розгляд поведінкових мотивів доповнено характеристикою інституцій, що забезпечують трансформацію строку, ліквідності й ризику. Підприємницьку екосистему представлено як середовище взаємодії власників ресурсу, його отримувачів, посередників та організацій підтримки.

Другий розділ розкриває можливості й обмеження банківських і небанківських каналів. Автор відокремлює місткість депозитної бази від її строкової якості та фактичного кредитного спрямування. Порівняння міжнародного досвіду використано для визначення функцій різних моделей фінансування, а не для механічного перенесення іноземних інструментів. Економетричний підрозділ доповнює аналіз оцінюванням короткострокових асоціацій між фінансовими умовами та зміною строковості гривневих депозитів.

У третьому розділі сформовано адаптивний двоконтурний механізм. Його трансформаційний контур організовує рух ресурсу, а захисний визначає допустимість участі домогосподарства і фінансування проєкту. Запропоновано резервний фільтр, подвійний допуск, стандартизоване розкриття ризиків, реєстр операцій та режими «масштабувати – коригувати – зупинити». Індекс готовності, прогнозні коридори та ризикові сценарії забезпечують аналітичну підтримку цієї

конструкції. Висновки узагальнюють вирішення поставлених завдань і пояснюють межі практичного застосування результатів.

Наукова новизна та особистий внесок здобувача

Найвагомішим теоретичним результатом вважаю уточнення процесу трансформації заощаджень через розмежування латентного, мобілізованого, трансформованого та продуктивно використаного ресурсу (підрозділи 1.1–1.2). Критерії формалізації, строковості, адресності, ризику та простежуваності дозволяють встановлювати, на якому етапі кошти перестають бути лише фінансовим запасом і набувають підприємницької функції. Це створює основу для змістовнішого оцінювання результатів фінансової мобілізації.

Другим істотним результатом є розвиток поняття інвестиційно придатної частини заощаджень. У підрозділі 3.1, зокрема у формулі (3.1) на с. 151, її визначено залишковим методом після врахування резерву, короткострокових потреб і зобов'язань та індивідуального буфера вразливості. Наукова цінність полягає в уведенні фінансової стійкості домогосподарства безпосередньо до процедури визначення ресурсу, а не лише до переліку бажаних наслідків інвестування.

Третім результатом є удосконалення організаційно-економічного механізму через взаємодію трансформаційного та захисного контурів (підрозділи 3.1–3.2). Його відмінність визначає не кількість запропонованих елементів, а правило їх спільного функціонування: приваблива дохідність не компенсує порушення критичного обмеження, а позитивна оцінка проєкту не замінює перевірки спроможності домогосподарства нести втрати. Такий підхід конкретизує економічний зміст узгодження інтересів учасників.

Четвертим результатом є розвиток підходу до інвестиційної готовності домогосподарств, який охоплює ощадну спроможність, довіру, фінансові знання, ризикові установки та підприємницьку орієнтацію (підрозділ 1.3). Завдяки цьому наявність активів не ототожнюється з готовністю до участі у складних інструментах. Запропонована логіка профілювання є основою диференційованого добору фінансових рішень.

П'ятим результатом є поєднання сценарного оцінювання, хвостової міри ризику CVaR95 та багатокритеріального відбору допустимих каналів (підрозділ 3.4). Внесок автора полягає у підпорядкуванні кількісного вибору захисним умовам механізму. Одержана конфігурація каналів має значення як перевірювана модельна гіпотеза, а не як універсальна пропорція розподілу заощаджень.

Сукупність наведених положень відображає самостійний дослідницький задум і розвиває теоретико-методичні засади мобілізації внутрішнього інвестиційного ресурсу.

Практичне значення результатів

Прикладну цінність мають алгоритм визначення допустимого внеску, паспорт ризику, процедури подвійного допуску, моніторингу та реагування на критичні відхилення. Їх можна використовувати для підготовки програм фінансування малого і середнього бізнесу, удосконалення клієнтського профілювання, розкриття повної вартості продукту та контролю цільового використання коштів. Для домогосподарства результатом застосування цих процедур має бути обґрунтований вибір інструменту зі збереженням необхідного запасу ліквідності.

У додатках наведено довідки Регіонального відділення АТ «ОТП Банк» у м. Полтава, Полтавської обласної дирекції АБ «Укргазбанк», страхових установ ТАС і «Перша страхова», ТОВ «Інформаційний центр «Новобудови Полтави». Зміст документів засвідчує прикладну зацікавленість у запропонованих підходах і визначає напрями їх розгляду, адаптації та застосування. Ці матеріали не слід ототожнювати з підтвердженням фактичного запуску всього механізму або виміряного приросту підприємницького капіталу.

Використання результатів в освітньому процесі Полтавського університету економіки і торгівлі підтверджено довідкою № 45-15/34 від 28.08.2026 р. Матеріали впроваджено у викладання дисциплін «Фінанси домогосподарств», «Фінансовий ринок та фінансові інститути», «Інвестування», «Страхування», «Торговельне підприємництво та інновації», «Системи управління ризиками та прийняття рішень», «Економіка бізнесу». Це відповідає змісту розробок, що поєднують фінансові рішення домогосподарства з ресурсним забезпеченням підприємництва.

Висвітлення результатів у наукових публікаціях

Наведений у дисертації перелік охоплює дев'ять праць: чотири статті та п'ять публікацій апробаційного характеру. За відомостями автора, одна стаття опублікована у виданні, що індексується Scopus, три – у наукових фахових виданнях України. Тематика праць стосується заощаджень як ресурсу відновлення, фінансової грамотності, змін поведінки домогосподарств під час війни, інвестиційних стратегій та міжнародних моделей фінансування підприємництва.

Публікації відображають основні напрями дослідження та розвиток авторського задуму. Результати обговорювалися на науково-практичних заходах у Полтаві, Хмельницькому й Одесі. У вступі визначено принцип відокремлення особистого внеску здобувача у спільних працях. Оцінюючи публікаційне представлення роботи, слід розрізняти висвітлення загальної проблематики та повноту оприлюднення окремих нових методичних результатів.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивна оцінка роботи не виключає положень, які потребують уточнення або подальшого розвитку.

1. У формулі (3.1) на с. 151 інвестиційно придатний ресурс визначається після віднімання мінімального резерву, чистих потреб і зобов'язань на дванадцять місяців та буфера вразливості. Автор обґрунтовано відмовляється від єдиної норми для всіх родин, однак практична процедура розрахунку цих складових потребує деталізації. Зокрема, варто визначити правила врахування очікуваного доходу та усунення можливого подвійного включення одних і тих самих витрат до резерву й короткострокових потреб. Числові приклади для домогосподарств із різною регулярністю доходів зробили б запропонований фільтр відтворюваним на мікрорівні.

2. Розмежування станів ресурсу в підрозділах 1.1–1.2 і 3.1 є переконливим, але потребує доповнення узгодженою схемою обліку переходів за однаковий період. Зокрема, доцільно показати, як відокремлюються новий внесок, повернення раніше вкладених коштів, повторне інвестування та рефінансування. Без такого уточнення під час практичного моніторингу залишається ризик повторного врахування одного ресурсу в обсягах мобілізації й підприємницького фінансування. Відповідна схема посилила б операційний зміст запропонованої класифікації.

3. У підрозділі 3.4 визначено сценарні діапазони ймовірності дефолту, втрат у разі дефолту, участі та реалізації ліквідності (с. 200–208). Водночас детальнішого розкриття потребує спільна структура їх залежностей. Варто окремо зіставити базовий сценарій із ситуацією, коли погіршення підприємницьких результатів одночасно супроводжується зменшенням доходів домогосподарств і ускладненням виходу з інвестицій. Це дозволило б оцінити, наскільки захисні межі та обрана структура каналів зберігаються за поєднання несприятливих подій.

4. У роботі належну увагу приділено обліку бюджетної вартості підтримки, однак кількісна оцінка на с. 202 охоплює лише визначені модельні гарантійні та

адміністративні витрати. Автор прямо зазначає це обмеження. Доцільно було б доповнити аналіз порівнянням результатів за ширшого складу витрат, включаючи можливі податкові стимули та витрати на створення інфраструктури. Це дало б змогу встановити, чи зберігається економічна перевага обраної конфігурації після врахування повної вартості її організації.

5. Система результативності механізму передбачає контроль резерву та втрат домогосподарств, проте розподільчі наслідки його застосування розкрито менш докладно, ніж ресурсні й ризикові параметри (підрозділи 3.1, 3.4). Корисним було б оцінити доступність запропонованих каналів для груп із різними доходами, місцем проживання та цифровими навичками, а також розмежувати добровільну неучасть і вимушене виключення через витрати або складність процедур. Це поглибило б висновки щодо узгодження підприємницького розвитку з добробутом домогосподарств.

Наведені зауваження стосуються конкретизації розрахункових процедур і меж практичного застосування результатів. Вони не заперечують основного наукового внеску дисертації та визначають напрями подальшої перевірки запропонованого механізму.

Загальний висновок

Дисертація Рябцева Дмитра Олександровича «Механізм залучення заощаджень домогосподарств в екосистему підприємництва України» є завершеним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне науково-прикладне завдання розвитку теоретико-методичних засад і формування адаптивного організаційно-економічного механізму залучення інвестиційно придатних заощаджень до підприємницького капіталу за умови збереження фінансової стійкості домогосподарств.

Робота містить результати наукової новизни, має практичну спрямованість і за своїм предметом та змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка». Теоретичні положення, аналітичні результати та запропоновані процедури утворюють послідовну систему; висловлені зауваження не змінюють загальної позитивної оцінки дослідження.

За науковим рівнем, змістом і структурою дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, зокрема внесеними постановою від 19 травня 2023 р. № 502), Вимогам до оформлення

дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 р. № 40, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

Вважаю, що Рябцев Дмитро Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент

доктор економічних наук, професор,
директор Навчально-наукового центру
підготовки кадрів вищої кваліфікації
Полтавського університету
економіки і торгівлі

Тетяна ГУДЗЬ

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
Ідентифікаційний код 01597987
УКРАЇНА

Особистий підпис Т. Гудзь
ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів ПУЕТ